

פורים

א. לימוד המגילה כהוראה נצחית

ידוע¹ פירושו של הבעל-שם-טוב על "הקורא את המגילה למפרע לא יצא"²: כאשר אדם קורא את המגילה מתוך מחשבה שהסיפור אירע רק בעבר, "למפרע", ולא עתה מתקיים הנס, הרי הוא "לא יצא". תכלית קריאת המגילה היא ללמוד ממנה כיצד צריך היהודי לנהוג עתה.

כך הוא לגבי כל הענינים והפסוקים שבמגילה, שאין לקוראם באופן של "למפרע". על-אחת-כמה-זוכמה כך הוא לגבי סיפור המגילה בכללותו, ובודאי לגבי הפסוק שבו מוסבר השם "פורים"

– שהרי שמו של כל דבר מבטא את מהותו⁴, ואם כך, פסוק זה מבאר את מהות ה"פורים", שזהו הענין העיקרי של המגילה –

ובכך יש הוראה נצחית לכל זמן ולכל מקום, הן עבור כלל ישראל והן עבור כל יהודי כיחיד.

ב. "פורים" – לא בלשון הקודש

בפסוק⁵ נאמר "על כן קראו לימים האלה פורים – על שם הפור".

ואין מובן:

המילה "פור" אינה בלשון הקודש, אלא בשפה הפרסית⁶. וכאשר נאמר בפסוק⁷ "הפיל פור" מוסבר "הוא הגורל", ובכך מתורגמת המילה "פור" ללשון הקודש, שבה כתובה המגילה.

ואם כך, אין מובן: מדוע נקרא החג⁸ בשם "פורים" – "על שם הפור" – בלשון הפרסית, ולא בשם "גורלות" – "על שם הגורל" – בלשון הקודש, כפי שכל המועדים האחרים, כולל חנוכה שהוא יום טוב מדרבנן, נקראים בלשון הקודש?

כן אין מובן: שם החג צריך היה לבטא, כבחגים האחרים, את הנס ואת ההצלה מגזירת המן. אך השם "פורים", "על שם הפור", מבטא את ההיפך מכך, ומזכיר את ה"פור" שהפיל המן

(1) הובא בס' דברי שלום פ' בא.

(2) רפ"ב דמגילה.

(3) וכמו הדין ד"למפרע" בפשטות, שאפילו אם קרא למפרע רק פסוק אחד [ואפי' באופן שהענין אינו משתנה ע"י] – לא יצא (שו"ע או"ח סתר"צ ס"ז, ט"ז שם).

(4) ראה בארוכה לעיל ע' 37 ואילך ובהערות שם.

(5) אסתר ט, כו.

(6) ראב"ע שם ג, ז.

(7) אסתר שם, ט, כד.

(8) בד"ה ליהודים היתה אורה ושמחה תרכ"ז, שמה שאמרו (מגילה טז, ב) שמחה זה יו"ט, הוא לפי שהמועד דפורים לא יתבטל. וראה בארוכה שיחת פורים וש"פ תשא תשכ"ח.

הרשות, הרי "שם שמים שגור"¹¹ בפיו"¹². ובדאי בבואו לכתוב – "מעשה רב" – הרי מקובל בכל תפוצות ישראל, אשר "מנהג ישראל תורה הוא"¹³, שאף בכתיבת מכתב בעניני חול, פותחים אותו ב"ה" וכדומה,

שהרי כיון ש"מלא כל הארץ כבודו"¹⁴, ו"לית אתר פנוי מיני"^{14*}, לכן היהודי מקבל בפשטות, שבכל נושא שבו הוא עוסק, הוא קשור לקב"ה¹⁵,

ואילו כאן במגילה כולה, אחת מ"ד כתבי הקודש, אין מוזכר "שם שמים" אפילו פעם אחת!¹⁶

ד. "מגילת אסתר" – גילוי והסתר

כאמור לעיל, בסעיף א', מתבטאת

הרשע במטרה "להומם ולאבדם" – ח"ו היל"ת?

ג. שם שמים אינו מוזכר במגילה

במגילת אסתר יש ענין נוסף הקשור למגילה בכללותה – שבמגילה כולה אין מוזכר שמו של הקדוש-ברוך-הוא, בשונה מכל שאר כתבי הקודש, שבכל ספר מהם מוזכר שמו של הקדוש-ברוך-הוא פעמים רבות.

הדבר מצביע על העלם והסתר גדולים ביותר⁹:

כל יהודי, אף בדברו¹⁰ בעניני

(9) בפתיחת הראב"ע למג"א: "וזאת המגילה חיברה מרדכי .. והעתיקה הפרסיים ונכתבה בדברי הימים של מלכיהם והם היו עובדי עו"ג והיו כותבין תחת השם הנכבד והנורא שם תועבותם .. והנה כבוד השם שלא יזכירו מרדכי במגילה". אבל

[מזה ששלחה אסתר "כבר כתובה אני על דה"י למלכי מדי ופרס" (מגילה ז, א) מבואר, שהסיפור דאסתר וכו' ה' כתוב בדה"י של מלכיהם לפני כתיבת המגילה. וכ"מ גם בדרך הפשט, שהרי "על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס" כתובים "כל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי" (אסתר י, ב) – גם מה שלא נכתב במגילה, ובמילא א"א לומר שהפרסיים העתיקו זה מהמגילה. ונוסף לזה: גם לפירוש הראב"ע]

מכיון שכל הענינים, ובפרט ענינים שבתורה, הם בהשגח"פ, הרי זה עצמו שהיו סיבות כאלו שבשבילן לא היו יכולים לכתוב במגילה את השם (ובפרט סיבה כזו – שה' אפשר להיות שימירו את השם בשם תועבותם), מורה שהמגילה שייכת להסתר.

(10) אף שהיא רק מעשה זוטא (סנה' סה, א).

(11) ועד, שהשלילה הזכירה כו' מראה על תכונתו של עשור (רש"י תולדות כו, כא. מב"ר פס"ה, יט).

(12) ראה תו"א יד, ריש ע"ב. שעה"ת לאדמו"ר האמצעי ח"א ת, ב. ד"ה חכמות בחוץ תרונה תרצ"ד פ"ב. ולהעיר מסה"מ אידיש ע' 138-9.

(13) נסמן בלקו"ש ח"ד ע' 1080.

(14) ישע"י ג.

(14*) תקו"ז תנ"ז.

(15) יתרה מזו י"ל שזהו ענין בעבודת האדם לקונו ד"יחשוב בכל עסקיו ועניניו "שממח"מ הקב"ה חופף עליו וכו'" (שו"ע אדה"ז או"ח רס"א – מהד"ק, ועיי' ג"כ שם מהד"ת).

(16) ונוסף להתמי' שבעצם הענין, אינו מובן כלל: הרי גם ענין זה – שלא נזכר שמו של הקב"ה בכל המגילה היא הוראה (ובפרט שזה שייך לכללות המגילה, כנ"ל). ולכאורה: מהי ההוראה והלימוד מזה, והרי אדרבה – ההנהגה צ"ל שיהא ש"ש שגור בפיו?!

– העלם וגילוי, כך גם לגבי חג הפורים: מצד אחד נקרא מועד זה בשם פורים – בלשון הפרסית ועל שם ענין הכרוך בגזירה – דבר המצביע על הקשר שלו לענין של העלם והסתר, ומצד שני, ימי הפורים הם ימי משתה ושמחה, הרבה יותר מחגים אחרים, עד לשמחה הגדולה ביותר למעלה מכל מדידה והגבלה, באופן של "עד דלא ידע..."²⁵.

ה. התנהגות בניגוד למצופה

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את אחת ההוראות, אחת מני רבות, הנלמדת מסיפור המגילה בכללותה ומפורים, הוראה המובנת בפשטות²⁶: בתקופת גזירת המן היו ליהודים נציגים חשובים בבית המלוכה: מרדכי היה "יושב בשער המלך"²⁷, ויחד עם זאת הוא הציל את חי המלך²⁸, וכן אסתר היתה מלכה, ובמיוחד ש"תשא חן וחסד לפניו"²⁹.

ולכאורה, כאשר נודעה להם הגזירה, הם היו צריכים לנצל בראש

מהותו של כל דבר בשמו. גם ההעלם וההסתר שבמגילת אסתר מתבטא בשמה:

המגילה נקראת "מגילת אסתר"¹⁷, או "אסתר"¹⁸, שם המצביע על הסתר¹⁹, ויותר מכך – על הסתר כפול, כנאמר בגמרא²⁰: "אסתר מן התורה מנין, ואנכי²¹ הסתר אסתיר" פעמיים²².

אך מצד שני, מצביע השם "מגילת אסתר", ובמיוחד כפי שהיא נקראת גם²³ "מגילה" סתם, על גילוי – "מגילה" מלשון גילוי²⁴.

וכשם שבמגילה ישנם שני הניגודים

(17) ב"ב יד, ב. טושו"ע י"ד ס"ס רפג.

(18) מגילה שם.

(19) ראה חולין קלט, ב (הובא לקמן בפנים).

וראה גם מגילה יג, א: על שם שהיתה מסתרת כו'. וגם לפי דיעה השני' (שבמגילה שם) "על שום אסתהר" שהו"ע של (גילוי ו)מעלה, מ"מ יש בזה גם ענין ההסתר, שהרי אוה"ע קורין אותה כן – ולהעיר, שלפי ב' הדיעות – ש"היתה מסתרת כו' אין אסתר מגדת את עמה" ו"שהיו אוה"ע כו' – הוא הסתר בענין היהדות (תוכן ההוראה דלקמן ס"ט).

(20) חולין שם.

(21) וילך לא, יח.

(22) וידוע (תולדות י"י ר"פ בראשית. וראה בארוכה לקו"ש ח"ו ע' 41 ואילך (ס"ד). ח"ט ע' 193) פירוש הבעש"ט בזה, שההסתר גופא הוא בהסתר, היינו שאין יודעים כלל שהוא הסתר. (23) בכל מס' מגילה (ועד שמטעם זה, גם המסתתא נק' מגילה). ונוסף לזה: גם ביחס לשאר המגילות (שה"ש כו') נקראת "מגילה" סתם (רמב"ם הל' ס"ת פ"ז הט"ו).

(24) תנ"א קיט, רע"א (מפע"ח שער הפורים פ"ה).

(25) מגילה ז, ב. וראה בארוכה לקו"ש ח"ו ע' 20 ואילך.

(26) בהבא לקמן (בסעיף זה ושל אחריו) ראה בארוכה גם לקו"ש ח"א ע' 213 ואילך.

(27) אסתר ב, יט. ועוד. וראה מגילה יג, סע"א) שאחשורוש שקל עצה ממרדכי.

(28) אסתר שם, כא ואילך. ובפרט, אשר בפועל היתה התחלת ביטול הגזירה ע"י שאחשורוש זכר את זה (שם ו, ב ואילך).

(29) אסתר ב, יז.

ברציפות³⁵, דבר הפוגע באופן טבעי³⁶ בחן?

ו. הגורם לביטול הגזירה – תשובה ותענית

ההסבר לכך הוא פשוט: מרדכי ואסתר ידעו בבירור, שהגזירה על ישראל אינה "ממנהג העולם ארע לנו וצרה זו נקרה נקרית", אלא "בגלל מעשיהם הרעים הורע להן"³⁷, וכיון שמוכן בפשטות, שאי אפשר לבטל את התוצאה, ה"מסובב" (הגזירה) כל עוד אין מבטלים את ה"סיבה" (המעשים הרעים) – לכן היתה פעולתם הראשונה לעורר את ישראל לתשובה ולגזור תענית,

ולא רק לעורר לתשובה באופן סתמי, אלא לפרט את החטא שעליו יש לשוב, כנאמר במדרש³⁸ על הפסוק "צומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו": "אתם צמים על שאכלתם ושתיתם מסעודתו של אחשורוש".

ולאחר שעל ידי חזרה בתשובה הסירו את הגורם לגזירה, והרי הקדוש־ברוך־הוא חפץ בנקיטת פעולות באופן

ובראשונה את הנציגים שלהם, שיפעלו למען ביטול הגזירה על ידי המלך אחשורוש.

אך המגילה מספרת, שפעולתו הראשונה של מרדכי היתה "וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר": הוא התעורר בתשובה ועורר את כל היהודים לשוב בתשובה³⁰. ורק לאחר מכן הוא שלח את אסתר "לבא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה"³¹.

גם אסתר נהגה באותו אופן: כאשר היתה צריכה להיכנס אל המלך, היא ביקשה בראש ובראשונה ממרדכי³² – "לך כנוס את כל היהודים... וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום", ואף בכך היא לא הסתפקה, אלא הוסיפה ואמרה "גם אני... אצום כן".

ולכאורה: אסתר הרי היתה צריכה למצוא חן בעיני אחשורוש, ובמיוחד כאשר כניסתה אל חצר המלך הפנימית היתה "לא כדת"³² וכרוכה בסכנת נפשות ממש – "אחת דתו להמית"³³, ודרושה היתה נשיאת חן מיוחדת, כי "ואני לא נקראתי... זה שלושים יום"³³ – ומדוע³⁴ היא צמה שלוש יממות

(35) בראב"ע כאן: "יתענו שני ימים ושני לילות" (ומ"ש "שלשת ימים" הוא "עד יום השלישי").
(36) וביל"ש כאן (רמז תתרנ"ו) "שהיו מפסיקין מבעוד יום". אבל בש"ס יבמות (קכא, ב) מוכח כפנים, שהרי המעשה דר"מ שם (ע"א) הוא שעלה לאחור שלשה ימים.

(36) ראה ראב"ע ד, טז.

(37) רמב"ם הל' תעניות כ"א ה"ב ג.

(38) ילקו"ש אסתר רפ"ה (רמז הנ"ל).

(30) שם ד, ג. תרגום שני שם, א.

(31) אסתר שם, ח.

(32) שם, טז.

(33) שם, יא.

(34) ולהעיר משו"ע או"ח (סו"ס תקעא) שאלו שצריכים להלחם אין רשאים להתענות או כ"א לכשינצלו.

כשלעצמו: יהודי צריך לדעת⁴¹, שהוא קשור לקדוש-ברוך-הוא, שאינו מוגבל ח"ו בחוקי הטבע⁴². אכן צריך לפעול בדרך של "בכל אשר תעשה", שבה תהיה אחיזה ל'וברכך הוי' אלקיך'³⁹, אך כיון שה"תעשה" של היהודי הוא "לבוש" בלבד, מובן בפשטות, שההשתדלות העיקרית אינה בלבוש⁴³, אלא בקבלת הברכה מהקדוש-ברוך-הוא, על ידי לימוד התורה וקיום המצוות.

של "בכל אשר תעשה"³⁹ – עשיית פעולה כלשהי בדרך הטבע, לכן פנו אז אל אחשורוש לבטל את הגזירה.

וכיון שהפניה אל אחשורוש היתה "לבוש" בלבד, כדי שלהצלה מלמעלה תהיה אחיזה בטבע, אך הגורם להצלה היא התשובה והתענית, מובן, שהחשיבות העיקרית ניתנה לגורם, ולא ל"לבוש"⁴⁰.

ז. לפעול בעיקר ולא בטפל

ההוראה הנלמדת מכך מובנת בפשטות:

בעת צרה ר"ל, יש הסוברים שהפעילות העיקרית צריכה להתבטא בחיפוש אמצעים בדרכי הטבע. על כך מספרת לנו המגילה, שזהו שלב שני: הפעולה הראשונה צריכה להיות חיזוק ההתקשרות לקדוש-ברוך-הוא על ידי לימוד תורתו וקיום מצוותיו, ורק אז, יש לחפש להצלה "לבוש" טבעי. ואם ינהגו כך, הרי ההצלה הנסית שלמעלה מהטבע תיאחו בכל לבוש טבעי כלשהו שייעשה.

וכשם שהדבר הוא לגבי כלל ישראל, כך גם לגבי כל יהודי

(41) ראה דרמ"צ קו, א ואילך. ד"ה וידעת היום תרנ"ז. ובכ"מ.

ויתירה מזו, ש"יש כמה דברים שהאדם צריך להניח על הנהגת ה' לבדו ושלא לעשות שום דבר כ"א לבטוח .. כאשר רואין שהנהגה צ"ל באופן כזה א"ו בכלל אין סומכין על הגם כל" (ד"ה בסוכות תער"ג – בהמשך תער"ב).

(42) ראה לקו"ש ח"ז ע' 184. וש"נ.

(43) ואדרבה, המרבה בלבושים הוא מקלקל, בדוגמת אדם העושה לבוש ארוך ביותר מכפי מדת גופו שגורם שיכשל בו כו' (דרמ"צ קו, ב).

(44) ירמ' ב, יג.

(45) חגי ב, ח.

(39) ראה טו, יח.

(40) ואף שכנ"ל (הערה 34) עיר שהקיפוה עכו"ם "אינם רשאים להתענות שלא לשבר כחם" – י"ל, דשאני בנדוד' שהמדובר ביחיד (אסתר) – כיון שכל היהודים שבשושן צמו שלשה ימים, אין ליחיד לפרוש מהם. ועצ"ע.

יהודי אינו נתון לשליטת הטבע

ט.

ברוך-הוא להמיר זאת באמצעי טבעי
על ידי "בכל אשר תעשה".

זוהי ההוראה הנלמדת מהשם "פורים"
(בלשון הפרסית, ושרומו לגזירה,
כדלעיל בסעיף ב'), ומכך שבמגילה אין
מוזכר בגלוי⁴⁹ שם שמים – כי זהו
החידוש של "פורים" ושל "מגילת
אסתר":

העובדה שבני ישראל אינם נתונים
לשליטת חוקי הטבע, היא לא רק
במילי דשמיא, בעניניהם הרוחניים
(כגון הצלחה בלימוד התורה אליבא
דאמת, אשר לשם כך יש צורך
בסייעתא דשמיא המושגת על ידי יראת
שמים), ואף לא רק במשא ומתן הנערך
בין יהודים, אשר ביניהם הרי "לא"⁵⁰
שינו את לשונם..." –

אלא גם בעסקי מסחר של היהודי עם
אינו יהודי, להבדיל, כאשר הוא נאלץ
לדבר בלשון "פרסית", וכיון ש"הלכה
בידוע שעשו שונא ליעקב"⁵¹, שאז
ייתכן שהגוי יחפש עצות ותחבולות
שונות כנגדו – "הפיל פור", ואף
בהיותו במצב של חשש⁵² שבמקום

ח. הצלה על ידי תשובה – גם בזמן הגלות

ניתן לחשוב, שכל האמור לעיל
מתאים רק בתקופה שבה אלקות
מאירה בגלוי. ואילו בזמן הגלות,
ובמיוחד בעקבתא דמשיחא, כאשר
ה"חושך כפול ומכופל", הרי כיון
שהקדוש-ברוך-הוא בעצמו גרם
ל"חושך", הרי זהו הסתר אמיתי ח"ו,
שההשפעה (של ענינים גשמיים)
מלמעלה נמסרה ברצון ה' לחוקי
הטבע⁴⁶.

התשובה על כך היא, שגם בזמן
הפורים היו בני ישראל בגלות, "מפורד
ומפורד בין העמים"⁴⁷, ומצב זה נמשך
אף לאחר הנס, כנאמר בגמרא⁴⁸ "אכתי
עבדי אחשוורוש אנן". ובכל זאת, גם
אז לא הגיעה ההצלה באמצעים
הטבעיים, אלא על ידי שיבה אל
הקדוש-ברוך-הוא, "צומו עלי...
שלוש ימים".

(49) משא"כ בר"ת וס"ת כו'. ואדרבא "צריך
לכוון בהם" (פנ"ח ש' הפורים פ"ז. ועין ג"כ
משנת חסידים במקומו).

(50) ויק"ר פל"ב, ה. במדבר"ר פ"כ, כב. וראה
לקו"ד ח"ג (תר, א), שהכוונה היא להאידישע
גלות-שפראך.

(51) ספרי בהעלותך ט, י. רש"י וישלח לג, ד.

(52) ראה פתיחת הראב"ע למג"א (נעתק לעיל

הערה 9).

(46) ובדוגמת טענת המרגלים, שאין בעה"ב
יכול (ח"ו) להוציא כליו משם (סוטה לה, א. ערכין
טו, א), דאף שהוא ה"בעה"ב, בכ"ז, מכיון
שברצונו ית' נפלו (וע"י שבה"כ) בהקליפות, אינו
יכול להוציא אותם (ראה דרמ"צ קפה, ב. לקו"ש
ח"ד ע' 1044).

(47) אסתר ג, ח – וכן ברוחניות, שהם מפורד
ומפורד "בריבוי המחשבות דעוה"ז" (ד"ה בלילה
ההוא ש"ת ספ"ד).

(48) מגילה יד, א.

להזכיר שם שמים יזכיר הגוי, להבדיל, י. **ההסתר הופך לגילוי** שם עבודה זרה⁵³.

וכאשר יהודי קורא ב"מגילת אסתר" – שגם את הענינים של "אסתר" (הסתר כפול, "הסתר אסתר") הוא קורא ומקבל כ"מגילה", מלשון גילוי, בידעו שגם ה"פור", ואף ה"פור" שהפיל המן – "הוא הגורל" – וכל זה אינו "למפרע", אלא קיים אצלו עתה,

הרי אז הוא מגיע לגילוי המוחלט – מגילה, הגורם לשמחה הגדולה ביותר, עד לאופן של "עד דלא ידע..." , שמחה בלתי מוגבלת,

ועל ידי כך סומכין גאולה לגאולה⁵⁹, שמגאולת הפורים מגיעים לגאולה העתידה, הדומה⁶⁰ לגאולה של יציאת מצרים,

שאז יהיה "ולילה כיום יאיר"⁶¹, שגם החושך של "לילה" יאיר, כפי שב"מגילת אסתר" גם ההסתר הופך לגילוי,

בביאת משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו בקרוב ממש.

(משיחת פורים תשכ"ו)

59 ראה מגילה ו, סע"ב.

60 מיכה ו, טו.

61 תהלים קלט, יב. וראה בארוכה לקו"ש ח"ז ע' 41 ואילך בפירוש "בלילה הוא נדדה שנת המלך" – תוקפו של הנס דפורים, שההסתר ד"בלילה הוא" – תכלית ההסתר – נעשה בחי' "נדדה שנת המלך" – תכלית הגילוי. עיי"ש באריכות.

ניתן לחשוב: כיון שהגוי אכן נתון לשליטת חוקי הטבע, והרי, לכאורה, במקרה מעין זה ההשפעה ליהודי כרוכה להשפעה על הגוי, כיון שהם מבצעים עסקים ביחד, לכן גם היהודי נתון לשליטת הטבע⁵⁴, על כך נלמדת ההוראה מ"פורים" ומ"מגילת אסתר", שגם כאשר היהודי עוסק ב"פורים", בלשון פרסית, וב"אסתר", מלשון "הסתר אסתר", עליו לדעת שגם בכך יש למעלה מהטבע: ה"פור" – "הוא הגורל", למעלה מהשתלשלות⁵⁵, וב"הסתר אסתר" יש גם "אנכי"⁵⁶, הנעלה מכל השמות⁵⁷, ואפילו משם הוי'⁵⁸.

53 ראה אר"ח סקנ"ו.

54 ובדוגמת הס"ד "הואיל ורבי עובד ע"ז אף אני כן" (תו"כ ורש"י ס"פ בהר. וראה לקו"ש ח"ז ע' 183 ואילך).

55 ראה תו"א קכ, ד. קכג, ג. וראה גם אגה"ק סוס"ז. דרושים עה"פ אך בגורל יחלק את הארץ (באוה"ת פנחס ועוד).

56 כמ"ש (וילך לא, יח) ואנכי הסתר אסתיר.

וראה לקו"ש ח"ט ע' 195 בסופו.

57 ראה לקו"ת פנחס פ, ב ובוח"ג רנו, ב "דאנכי" הוא בחי' דלא אתפס בשם ולא אתרמזי כו'.

58 ראה גם תו"א (ק, ב. קכא, ב) שהטעם לזה שלא נזכר במגילה שום שם הוא – לפי שהאור המלוכב בה הוא למעלה מבחי' השמות. עיי"ש.

